

В. В. Шеховцов,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФАУНІСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ, ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, 61024, Харків, Україна
E-mail: shehovtsov2004@ukr.net

Мета: доктринальний аналіз формування фауністичного законодавства крізь призму економічних, політичних та соціально-культурних перетворень в умовах глобалізації. **Методи дослідження:** загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, формально-юридичний, герменевтичний, структурно-функціональний та порівняльно-правовий методи наукового пізнання. **Результати:** проведений комплексний аналіз взаємозалежності політичного, економічного, соціально-культурного та ідеологічного рівня розвитку держави та процесу формування нового й вдосконалення існуючого фауністичного законодавства. З'ясовано, що кожна із сфер суспільного життя по різному впливає на оновлення законодавства у сфері охорони та використання тваринного світу. **Обговорення:** вплив економічних, політичних, соціально-ідеологічних факторів розвитку держави на систему фауністичного законодавства.

Ключові слова: фауністичне законодавство; глобалізація; гуманне ставлення до тваринного світу; реформування фауністичного законодавства.

Постановка проблеми та її актуальність. У ХХІ ст. людство опинилося перед загрозливою тенденцією деградації довкілля, вичерпання природних ресурсів, втрати біорізноманіття, що згенеровано цивілізаційним розвитком суспільства. Подолання екологічної кризи, як однієї із глобальних проблем сучасності, - стратегічний пріоритет діяльності як міжнародної спільноти, так і окремої держави, суспільства, людини.

Проте, для того, щоб зупинити екологічну кризу та жити в гармонії з природою, необхідно законодавчо в масштабах планети зупинити споживання ресурсів у півтора рази [1, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади реформування екологічного законодавства під впливом глобалізаційних процесів висвітлювалися у публікаціях таких вчених як: В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, В.І. Лозо, В.В. Костицький, Н.Р. Малишева, Ю.С. Шемчушенко та ін.

Водночас, враховуючи диференціацію екологічного законодавства та необхідність теорети-

ко-методологічного обґрунтування необхідності вдосконалення системи нормативно-правових актів його підгалузей, ґрунтовних досліджень щодо кореляції рівня політико-правової та економічної дійсності й розвитку фауністичного законодавства у науці екологічного права не проводилося.

Метою статті є проведення аналітичного огляду взаємозалежності політичного, економічного, соціально-культурного та ідеологічного рівня розвитку держави та процесу формування нового й вдосконалення існуючого фауністичного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Формування та еволюція фауністичного законодавства, як підгалузі екологічного законодавства, що має на меті забезпечення комплексної правової охорони тваринного світу, гарантування його раціонального та ефективного використання на засадах сталого розвитку, обумовлюється кардинальними політичними, соціальними, економічними та іншими трансформаціями сфер суспільного

життя.

Система національного законодавства держави розвивається під впливом двох основних чинників: внутрішніх та зовнішніх [2]. Отже, найсуттєвіші модифікації в системі фауністичного законодавства детерміновані державними, економічними та соціальними перетвореннями, які відбуваються як у межах України, так і за її кордонами.

Глобальний економічний розвиток, який включає впровадження інноваційних технологій у виробництво, інтенсифікацію господарської діяльності за рахунок збільшення обсягів використання природних ресурсів, орієнтація на ринкові механізми господарювання мають зворотній вплив на стан тваринного світу: неконтрольований антропогенний вплив призводить до знищення фауни, зменшення популяцій диких тварин із загрозою їх вимирання.

Усвідомлення таких загрозливих тенденцій й запобігання настанню негативних наслідків для тваринного світу внаслідок економічних перетворень втілюються у нормах фауністичного законодавства. В контексті зазначеного, слід відмітити впровадження обов'язковості проведення оцінки впливу на довкілля об'єктів господарської та іншої діяльності, які можуть негативно вплинути на стан тваринного світу, а також урахування питань охорони тваринного світу під час встановлення екологічних нормативів. При цьому, законодавцем втілено комплексний підхід до охорони тваринного світу: суб'єкти господарювання повинні дотримувати вимог щодо збереження не лише диких тварин, але й сприяти охороні середовищ їх існування, умов розмноження та шляхів міграції (ст. 39 Закону України «Про тваринний світ») [3].

Водночас, трансформація економічних відносин суттєво вплинула на формування фауністичного законодавства в контексті реалізації права власності на тваринний світ, особливості якої залежали від пануючої на той час економічної ідеології: формування та розвиток права власності на тваринний світ у мовах держав соціалістичного табору, зокрема Радянського Союзу, у складі якого перебувала і Україна [4, с. 22]. Соціалістичне суспільство заперечувало існування інституту приватної власності, але згодом наці-

оналізація природних ресурсів й використання їх у матеріальному виробництві призвели до запровадження приватної власності на тваринний світ.

Інтенсифікація залучення об'єктів тваринного світу у господарський обіг та їх використання при виробництві продукції обумовило необхідність забезпечення конгруентного характеру між економічними та екологічними публічно-приватними інтересами, в тому числі дотримання вимог щодо охорони фауни. Внаслідок цього, у фауністичне законодавство були впроваджені економічні інструменти забезпечення охорони тваринного світу від надмірної експлуатації суб'єктами господарювання: встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу та вимог щодо засобів їх добування; регулювання вилучення тварин із природного середовища для зоологічних колекцій; регулювання вивезення за митний кордон України об'єктів тваринного світу; стимулювання діяльності, спрямованої на охорону, раціональне використання і відтворення тваринного світу [3].

Сучасні реалії формування нових соціально-економічних пріоритетів свідчать про актуалізацію питання екологізбалансованого використання тваринного світу й забезпечення його всебічної охорони відповідно до найкращих практик.

Так, Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» декларує, що завданням забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу є збереження та відновлення чисельності видів природної фауни, у тому числі мігруючих видів тварин, середовищ їх існування, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу [5]. Ліквідація залежності процесу економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів (у тому числі тваринного світу) ідентифікується як одна із концептуальних прогнозованих наслідків реалізації зазначеної Стратегії [5].

В контексті зазначеного, заслуговує на увагу думка О.С. Заржицького про те, що «подолати екологічну кризу можна лише тоді, коли поряд з

економічною здійснюватиметься й екологічна реформа, коли в усі ланки економічної реформи будуть упроваджені екологічні вимоги, а захист природи сприйматиметься як можливість подальшого нарощування економічної могутності держави» [6, с. 16]. На жаль, умови сьогодення свідчать про антагоністичний концепт взаємозв'язку економічної та екологічної політик, що відтерміновує досягнення цілей сталого розвитку, принциповим положенням якого є гармонійна взаємодія економічного, екологічного та соціального розвитку цивілізованого суспільства.

Суспільно-політичні зміни – вагомий фактор формування фауністичного законодавства, який обумовлюється практикою державного будівництва України. Форма, державний устрій та тип держави, конфігурація політичних сил та стан політичних відносин визнаються важливими чинниками, під впливом яких формується та розвивається фауністичне законодавство.

Однією із форм політичного впливу, який сприяє внесенню корективів у фауністичне законодавство, є феномен політичного інтересу окремих політичних суб'єктів, які через механізм лобізму забезпечують на законодавчому рівні реалізацію приватних інтересів. А.П. Гетьман називає це явище «відомчим егоїзмом», коли відповідні підприємницькі структури, що мають особисті інтереси, лобіюють необхідні рішення в Уряді та парламенті, які суперечать вимогам Конституції, екологічному законодавству та загальним екологічним потребам держави [7, с. 110].

Соціально-ціннісні орієнтири суспільства, рівень розвитку екологічної правосвідомості, а також усвідомлення аксіологічної ролі тваринного світу для забезпечення естетичних та духовних потреб детермінують формування фауністичного законодавства.

Трансформаційні процеси останніх років на тлі розбудови громадянського суспільства демонструють активізацію інтересу небайдужих громадян до забезпечення гуманного поводження з тваринами. У світлі останніх подій показовим прикладом опосередкованого впливу ідеологічної складової на формування фауністичного законодавства є резонансна справа із зане-

сенням лося до Червоної книги, що було предметом розгляду у судових інстанціях різного рівня. За участю Благодійної організації «Благодійний фонд Дніпровського району міста Києва «Київський еколого-культурний центр», а також за підтримки зоозахисників та інших свідомих активістів вдалося на законодавчому рівні врегулювати питання про захист тварини від комерційних намірів мисливців здійснювати полювання та залишити рішення відомчих структур про занесення лося до Червоної книги України в силі.

Сьогодні світоглядні концепції українського народу та підвищення рівня екологічної правосвідомості продукують ініціювання народних петицій, які спрямовані на різноаспектні сторони охорони тваринного світу: посилення юридичної відповідальності за жорстоке поводження із тваринами, заборона проведення розважальних заходів за участю тварин тощо. Концептуальне значення цих петицій полягає у тому, що за умови набрання достатньої кількості підписів, законодавець повинен буде її врахувати при реформуванні законодавства, в тому числі фауністичного.

Сучасний етап формування фауністичного законодавства відбувається під впливом глобалізаційних процесів, які продукують модернізацію існуючих соціальних, економічних, політичних, культурних, ідеологічно-духовних трансформацій у суспільстві. Сучасні модифікації фауністичних відносин є закономірним результатом активного впливу на них глобалізаційних тенденцій, які постулюють гуманне поводження з тваринами та запобігання жорстокого поводження з ними.

Процеси глобалізації, а також визначений Україною європейський вектор розвитку є зовнішніми чинниками, які впливають на формування фауністичного законодавства. Глобалізація, як процес інтернаціоналізації суспільних відносин у сфері охорони та збереження дикої фауни, обґрунтовує концептуальні засади застосування охоронних заходів не лише щодо диких тварин, а також шляхів їх міграції та природних оселищ їх існування, які часто мають транскордонний характер.

Орієнтація нашої держави на інтеграцію у

європейське світове співтовариство визначає необхідність дотримання Україною міжнародних правових стандартів, спрямованих на запобігання жорстокому поводженню із дикими тваринами, недопущення завдання їм страждань, а також на утвердження у суспільстві морально-етичних та гуманістичних світоглядних позицій.

Адаптація та гармонізація фауністичного законодавства України та ЄС є перманентним процесом запровадження найвищих стандартів охорони тваринного світу, який базується імплементації законодавства ЄС у національне законодавство, двосторонньому та багатосторонньому співробітництві з європейськими інституціями, окремими державами й запозичення практики європейських країн у сфері правового регулювання охорони фауни.

Наприклад, позитивний досвід Бельгії, Нідерландів, Ірландії, Фінляндії, Хорватії, Італії, Болгарії, Греції, Словенії, Люксембургу став визначальним при підтримці ініціативи заборони використання диких тварин у пересувних та стаціонарних цирках, а також контактних зоопарках й був покладений в основу законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорсткого поводження» № 9453 від 28.12.2018 р. та законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відношення до тварин у розважальній діяльності)» від 21.03.2019 р.

Протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, у тому числі введення заборони використання диких тварин у цирках, а також у будь-якій іншій комерційній діяльності публічного характеру, крім стаціонарних зоопарків також визначена як стратегічний напрямок забезпечення збереження природно-ресурсного потенціалу державі відповідно до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [5].

Яскравий приклад заборони утримання у неволі китоподібних таких країн як Чехія, Словенія, Латвія, Хорватія, Естонія сприяв появі законодавчої пропозиції щодо встановлення повної

заборони на утримання морських ссавців у неволі і напіввільних умовах, що призведе до неможливості їх використання у видовищних та розважальних закладах (законопроект від 21.05.2019 р.).

Міжнародні зобов'язання України обумовлюють необхідність впровадження обов'язкової ідентифікації та реєстрації для диких тварин, які утримуються у неволі. Законопроект від 22.01.2018 р. передбачає внесення змін до фауністичного законодавства в аспекті розповсюдження вимог щодо електронної ідентифікації на диких тварин, що дозволить більш ефективно застосовувати норми щодо притягнення до відповідальності осіб за жорстоке поводження з такими тваринами, контролювати їх пересування та здійснювати облік чисельності диких тварин.

Отже, система фауністичного законодавства є закономірним відображенням сучасних трансформаційних процесів у політичній, економічній, соціально-культурній сферах. Водночас, законодавче регулювання раціонального використання природних ресурсів та їх сукупної охорони у вигляді навколишнього природного середовища передбачає врахування законів самої природи, потенційних можливостей довкілля [8, с. 35].

Висновки. Кардинальна трансформація економічного, політичного, соціально-культурного життя суспільства під впливом глобалізаційних процесів обумовлює динамічний, часто хаотичний, позбавлений виваженості та послідовності, розвиток законодавства. Кожна із зазначених сфер суспільної реальності має неоднаковий ступінь впливу на розвиток фауністичного законодавства, але у сукупності вони сприяють необхідності оновлення такого законодавства, перегляду існуючих парадигм та концепцій правового регулювання охорони та використання тваринного світу відповідно до провідних світових тенденцій та нагальності забезпечення публічно-приватних інтересів у державі. Екстенсивний розвиток національної економіки вимагає досягнення оптимальної моделі консонансу між економічними амбіціями держави та пріоритетами охорони фауни.

Література

1. Гетьман А. П., Лозо В. И. Правовые проблемы экологической политики Европейского Союза и Украины: монография. Харьков: Право, 2014. 280 с.
2. Шеховцов В. В. Фаунистическое законодательство: факторы развития и влияние международных правовых норм. *Право и политика*. 2017. № 4. С. 38-43.
3. Про тваринний світ: Закон України від 13 груд. 2001 р. № 2894-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97.
4. Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 200 с.
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року: Закон України від 28 берез. 2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 28. Ст. 980.
6. Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2012. 200 с.
7. Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України = Journal of the South Regional Center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2014. № 1. С. 107-114.
8. Боголюбов С. А. Реализация экологической политики посредством права: монография. Москва: Ин-т зак-ва и сравнит. правоведения при Правительстве РФ; ИНФРА-М, 2016. 320 с.

References

1. Get'man A. P., Lozo V. I. Pravovye problemy jekologicheskoy politiki Evropejskogo Sojuza i Ukrainy: monografija. Har'kov: Pravo, 2014. 280 s.
2. Shehovcov V. V. Faunisticheskoe zakonodatel'stvo: faktory razvitija i vlijanie mezhdunarodnyh pravovyh norm. *Pravo i politika*. 2017. № 4. S. 38-43.
3. Pro tvarynnyj svit: Zakon Ukrai'ny vid 13 grud. 2001 r. № 2894-III. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2002. № 14. St. 97.
4. Shehovcov V. V. Pravove reguljuvannja prava pryvatnoi' vlasnosti na ob'jekty tvarynnogo svitu v Ukrai'ni: monografija. Harkiv: FINN, 2010. 200 s.
5. Pro Osnovni zasady (strategiju) derzhavnoi' ekologichnoi' polityky na period do 2030 roku: Zakon Ukrai'ny vid 28 berez. 2019 r. № 2697-VIII. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2019. № 28. St. 980.
6. Zarzhyc'kyj O. S. Aktual'ni problemy pravovogo zabezpechennja ekologichnoi' polityky Ukrai'ny (teoretychni aspekty): monografija. Dnipropetrovs'k: Nac. girn. un-t, 2012. 200 s.
7. Get'man A. P. Koncepcija rozvytku ekologichnogo prava ta zakonodavstva jak peredumova zabezpechennja nacional'noi' ekologichnoi' polityky. *Visnyk Pivdenного regional'nogo centru Nacional'noi' akademii' pravovyh nauk Ukrai'ny = Journal of the South Regional Center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2014. № 1. S. 107-114.
8. Bogoljubov S. A. Realizacija jekologicheskoy politiki posredstvom prava: monografija. Moskva: In-t zak-va i sravnit. pravovedenija pri Pravitel'stve RF; INFRA-M, 2016. 320 s.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR FORMATION OF FAUNISTIC LEGISLATION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC, POLITICAL, SOCIAL AND CULTURAL TRANSFORMATIONS UNER GLOBALIZATION

Yaroslav Mydryi National Law University
Puskinska str., 77, 61024, Kharkiv, Ukraine
E-mail: shehovtsov2004@ukr.net

Purpose: doctrinal analysis of formation of faunistic legislation through the prism of economic, political, social and cultural transformation in the context of globalization. **Methods:** general scientific and special methods of enquiry: dialectical, formal and legal, hermeneutic, structural and functional, comparative methods. **Results:** there has been conducted the comprehensive review of interdependence of political, economic, social and cultural, ideological evolutionary stage of national development and the formation of new and improvement the current faunistic legislation. It has been found that each of the spheres of social life has significantly different impacts on updating legislation about protection and use of fauna. **Discussion:** the influence of economic, political, social and ideological factors of national development on the system of faunistic legislation.

The formation and evolution of faunistic legislation is determined by the profound political, social, economic and other changes of the spheres of public life.

Transformation of economic relations of the state contributed to the establishment of the institute of ownership of the fauna, as well as the obligation of observance the economic measures aimed at the rational use and protection of the fauna by economic entities.

The form, state structure and type of state, the configuration of political forces and the state of political relations are recognized as important factors under the influence of which faunistic legislation is developed.

Social values alterations in society demonstrate the intensification of the interest of indifferent citizens to ensuring the humane treatment of animals.

The radical transformation of economic, political, socio-cultural life of society under the influence of globalization processes causes a dynamic, often chaotic, devoid of prudence and consistency, the development of legislation. Each of these areas of social reality has varying degrees of impact on the development of faunal legislation, but in the aggregate, they contribute to the need to update such legislation, revise existing paradigms and concepts of legal regulation of wildlife protection and use in accordance with leading global trends and the urgency of securing public-private interest the state. Extensive development of the national economy requires the achievement of an optimal model of consonance between the economic ambitions of the state and the priorities of fauna protection.

Keywords: faunistic legislation; globalization; humane treatment of animals; legislation reform.